

JA, MATE SVJETSKI – AUTOBIOGRAFSKI ZAPISI PRVOGA HRVATSKOG SVJETSKOG PUTNIKA

Sažetak

Svjetski putnik Mate Šimunović (1900. – 1969.), prozvan Mate Svjetski, i njegov pas Globus prešli su pješice, biciklom i malom jedrilicom 360.000 kilometara. Putovali su 19 godina, od 1928. do 1947., bili u 70 država i na tisućama otoka i otočića u Indijskome i Tihome oceanu, gdje se Mate susreo i s domorodcima koji dotad nisu bili u dodiru s civilizacijom. Sve je to dokumentirano u njegovoj putničkoj knjizi, u koju su mu se potpisali brojni državnici i slavne osobe (npr. pjesnik Tagore, predsjednik SAD-a Hoover) te u 26 dnevnih bilježnica, a na svome epskome putovanju snimio je i više stotina fotografija. Njegovu bogatu putopisnu ostavštinu otrgnuli su od zaborava Stipe Božić i Drago Glamuzina i 2013. priredili za tisak u knjizi naslovljenoj Ja, Mate Svjetski.

Djelo Ja, Mate Svjetski reprezentativni je primjer fluidnosti žanrova u književnosti. U njemu se skladno isprepliću elementi putopisa, autobiografije te pikarskoga žanra. Mate Šimunović suvremeni je pikaro, putnik litalica današnjega vremena. Autsajder koji je uspio sačuvati svoju nutrinu i duh netaknut usprkos neshvaćenosti i pritiscima društva u kojem je živio. Čovjek koji je litalaštvo isticao kao životno uvjerenje jer je svrhu i smisao našao u ljepoti putovanja.

Ključne riječi: *Ja, Mate Svjetski, putopis, autobiografija, pikarski elementi.*

MIRNA BRKIĆ
VUČINA*

IVANA RAŠIĆ**

UDK:

8221.163.42.09-94 Šimunović M.

Prethodno priopćenje

Preliminary communication

Primljeno:

17. studenoga 2019.

* dr. sc. Mirna Brkić Vučina, izv. prof, Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru, mirna.brkicvučina@ff.sum.ba

** Ivana Rašić, magistra hrvatskoga jezika i književnosti, irasic1995@gmail.com

Uvod

Svijet je kao selo za Matu Šimunovića, jugoslavenskog globtrotera koji je od 1929. posjetio 64 zemlje na pet kontinenata, piše The Shanghai Times 1946. godine.

Svjetski putnik Mate Šimunović (1900. – 1969.) i njegov pas simboličnoga imena Globus prešli su pješice, biciklom i malom jedrilicom 360.000 kilometara. Putovali su 19 godina, od 1928. do 1947., bili u 70 država i na tisućama otoka i otočića u Indijskome i Tihome oceanu, gdje se Mate susreo i s domorodcima koji do tada nisu bili u dodiru s civilizacijom. O njemu su pisale tadašnje najuglednije novine svijeta kao što su *New York Times*, *La Prensa*, *El Telegrafo*, *The Straits Times*, *Shanghai Herald* i druge. Sve je to dokumentirano u njegovoj putničkoj knjizi, u koju su mu se potpisali brojni državnici i slavne osobe (npr. pjesnik Tagore, predsjednik SAD-a Hoover) te u 26 dnevničkih bilježnica, a na svome je epskome putovanju snimio i više stotina fotografija. Godine 1946. vratio se kući u Vrgorac. Sumještani ga nazvaše Mate Svjetski zbog njegovih putovanja. No, tada počinje za njega drugi, anonimni i tužniji dio životne priče. Stalno je zbog svoga slobodoumlja vlastima bio sumnjiv, osuđivan i zatvaran. Nije više mogao nikamo iz Jugoslavije. Umro je 1969. i pokopan je u rodnome selu Stilja kod Vrgorca. Njegova bogata putopisna ostavština i stotine fotografija pali su u zaborav. No, na sreću, sačuvali su ih Matini rođaci, a 2013. Stipe Božić i Drago Glamuzina priredili za tisak u knjizi pod naslovom *Ja, Mate Svjetski*.

Djelo *Ja, Mate Svjetski* skladna je cjelina u kojoj se isprepliće nekoliko žanrova. U nastavku rada namjera nam je pokazati žanrovsku fluidnost putničkih zapisa Mate Šimunovića u kojima se isprepliću elementi putopisa, autobiografije i pikarskoga žanra te rasvijetliti ovo djelo, nepravedno zapostavljeno nekoliko desetljeća.

1. Elementi putopisa u djelu *Ja, Mate Svjetski*

Putopis u Hrvata seže još u 16. stoljeće: hrvatski vlastelin Petar Hektorović datirao je svoje *Ribanje i ribarsko prigovaranje* nadnevkom 14. siječnja 1556., a djelo je tiskano 1568. godine. Hektorovićev je spjev zapravo prvi putopis u hrvatskoj literaturi. Nastaje prije putopisnih spisa hrvatskih latinista, prethodi europskoj putopisnoj književnosti prosvjetiteljske i romantičarske epohe te svjedoči o četiri i pol stoljeća hrvatske putopisne literature. Ulomci Zoranićevih *Planina*, Lašvaninova *Ljetopisa*, bilješke u Reljkovićevu *Satiru* posjeduju značaj putopisa, no on se u razdoblju između renesanse i romantizma u hrvatskoj književnosti javlja u slabije poznatu djelu

Put k Jerusolimu Jakova Pletikose. Ipak, postoji stalan tijek hrvatskoga putopisa od 16. do 19. stoljeća kada dolazi do procvata toga žanra. U vremenu tzv. hrvatskoga narodnoga preporoda 30-ih i 40-ih godina 19. stoljeća, kada se u razjedinjenoj zemlji nastoji jedinstvenim hrvatskim jezikom i pravopisom ostvariti kulturno jedinstvo, koje je, doduše, i prije postojalo, putopis postaje i sredstvo međusobna upoznavanja različitih hrvatskih krajeva. Mnoštvo putopisa potiču i novine, časopisi, ali i pojedini nakladnici nastojeći tako privući veći broj čitatelja. Tako zagrebački *Neven* donosi 50-ih godina 19. st. putopise pomorca Tome Skalice ml. o zemljama koje nama i danas imaju veo egzotike. No, može se reći da su hrvatski putopisci već u tijeku druge polovine prošloga stoljeća i početkom našega vijeka uspjeli u naumu približavanja čitateljstvu čitava globusa.¹

Putopisna proza često se isprepliće s uspomenskom, nekad se međusobno i ne razlikuju pa u memoarima nalazimo različite putopise, a u putopisima memoarska kazivanja. No, jedine su vrste u kojima ljudi, koji strukom nisu književnici, ostavljaju vidljiviji trag. Jednu od najboljih knjiga sveukupne hrvatske putopisne književnosti *Pogled u Bosnu* napisao je obrtnik i poduzetnik Matija Mažuranić kao svoju jedinu knjigu. Josip Juraj Strossmayer ostavio je, osim brojnih govora i političkih članaka, jedno jedino djelo koje ga svrstava među hrvatske putopisce: *Osvrt na moj putni izlet u Njemačku i Češku*. Putopise koji se mogu smatrati potpunim djelima književnosti pisali su i drugi političari, pa i znanstvenici, slikari (Oton Iveković, Ljubo Babić, Zlatko Šulentić i drugi) i istraživači, pa su im to jedina literarna djela. No naglasak je ipak na pjesnicima, pripovjedačima i autorima drama koji uz svoja djela pišu i putopise. Humoristični, polemički, živi i lirski putopisi pisani ponekad u obliku dnevnika ili pisama, u našoj se literaturi pišu od sredine 19. stoljeća do danas tvoreći zanimljiv dio hrvatske putopisne književnosti zbog naravi svjedočenja.²

Mate Šimunović, kojeg su u Vrgorcu prozvali Mate Svjetski, po struci nije književnik. On je „običan“ čovjek iz maloga sela pokraj Vrgorca, koji je osjećao neodoljivu čežnju za putovanjem i koji je tu svoju čežnju i ostvario. Na sreću, zapisivao je i fotografirao što je vidio i doživio na svojim egzotičnim putovanjima ostavivši dragocjeno putopisno svjedočanstvo. U predgovoru djela *Ja, Mate Svjetski* Stipe Božić navodi kako je na priču o Mati Svjetskom naišao sasvim slučajno (ako slučajnosti postoje) iako potječe iz istoga kraja odakle i Mate. Božić nije znao za Matu Svjetskoga dok ga prijatelj nije upoznao sa Slavoljubom i Radom Maršićem. Oni su mu pokazali

¹ Usp. Dubravko Horvatić, *Hrvatski putopis od 16. stoljeća do danas*, K. Krešimir, Zagreb, 2002., str. 5.

² Isto, str. 6-7.

knjigu koja je bila spomenar s puta oko svijeta. Naime, Matinu ostavštinu – kožnu knjigu, tekstove, negative, fotoaparat i novinske članke – čuvao je nećak pokojnoga Mate Šimunovića.

Mate Šimunović rođen je 1900. godine u selu Stilja pokraj Vrgorca. Sudeći prema priči Slavoljuba i Rade Maršića, na mladoga Matu Šimunovića utjecala je njegova starija rodica Stana koja je bila trgovkinja. Mate je s njome, dok je bio mladić, dosta putovao po pazarima u Dalmaciji i Bosni i Hercegovini i stekao poprilično iskustva u trgovanju. Na samu početku knjige navodi se Matin bijeg iz Jugoslavije zbog straha od zatvorske kazne te putovanje kroz Južnu i Sjevernu Ameriku. Mate Šimunović događaje pripovijeda u prvome licu, subjektivno, onako kako on vidi svoj put. Jedini vjerni suputnik mu je pas Globus.

Mate nije svakom dijelu svoga putovanja posvetio jednak prostor: u nekim bilježnicama samo telegrafski navodi gdje je i kada bio, kojim je putem došao i otišao, a gotovo ništa ne pripovijeda o tome što mu se u tim krajevima događalo i ne daje opaske o ljudima i krajevima kroz koje prolazi. No, nekim dijelovima putovanja posvećene su brojne stranice na kojima iscrpno izvještava o svemu. Posebno se to odnosi na dio o putovanju u Aziju te na plovidbu po malajskome arhipelagu. Na tim stranicama Mate detaljno opisuje svoj put jedrilicom koji je obuhvaćao tisuće kilometara, od otoka do otoka, susrete s divljim plemenima, zapadnomu čovjeku potpuno nepoznatima, avanture s lijepim domorotkinjama, bijeg od ljudoždera, kolonije gubavaca, kulturu i običaje potpuno različite od zapadnjačkoga načina života.

Opisujući jedan filipinski otok, Mate piše:

Na krajnjem jugu otoka naišao sam na još jedno imanje za uzgoj goveda u vlasništvu filipinskih Španjolaca, koji su također imali po više žena, ali one su bile iz drugog plemena, koje pije majmunsku krv, a svoje protivnike, kad ih ubiju, režu noževima i iz njih kroz cijevi uz veliko slavlje ispijaju krv. Žene, kad se udaju, postaju gospodarice nad muževima. Za svaku grešku ili neposluh pljuskaju ih, batinaju ili udaraju šakama. Onim nepopravljivima, nakon što ih nemilice istuku, pokupe sve iz kuće i vrata se roditeljima. Za takve jadnike više ni jedna žena neće da se uda. Vrlo je čudan taj običaj, pogotovo ako se uzme u obzir da muževi svoje žene kupuju i mnogo za njih plaćaju, naravno, ne u novcu, nego u naturi. Na tom imanju vidio sam i jednog dvospoloca. A kod spomenutog i nekih drugih plemena bilo mi je neobično što žene, kao i muškarcima, mogle stojeći.³

³ Stipe Božić – Drago Glamuzina (ur.), *Ja, Mate Svjetski*, V. B. Z., Zagreb, 2013., str. 143.

Bitno je razumjeti da Mate ne putuje zbog straha i bijega od komunističkoga režima ili zbog želje da se obogati. On putuje zbog unutarnje potrebe za putom i putovanjem.

Proputovavši cijelu Jugoslaviju, od Triglava do Đevđelije, a što sam više putovao čežnja za putovanjem bila mi je veća, osobito kad bi čitao razne putopise, romane i časopise u kojima je opisan život smionih moreplovaca, koji su lutali morima i oceanima, i lovaca koji su po džunglama lovili tigrove, slonove, leoparde, udave, krokodile i tragali za kanibalima. Privlačila su me područja gdje žive rajске ptice, crveni papagaji, leteće lisice, mnoštvo majmuna, šarenih leptira, primitivna plemena raznih boja i običaja, gdje je ugodnije živjeti gol nego obučen. Sve to razgaralo je u meni želju da krenem na putovanje oko svijeta i vidim sva čuda što ih je priroda stvorila i čovječje ruke izgradile. I tako u jesen 1928. Počeo sam putovati.⁴

Puno prije Kerouaca, *on the road* pikareske i njegova romana *Na cesti*, ili našega Šoljana i njegovih junaka izgubljene generacije, Mate Šimunović osjeća, živi i piše život u kojem je putovanje ne cilj, nego svrha. Putovanje koje je samo sebi svrhom...

Matina popularnost u svim državama u kojima je boravio i danas je nezamisliva. Iz dana u dan, iz tjedna u tjedan izlazili su članci o njemu u najpoznatijim svjetskim novinama i postajao je senzacija gdje bi se god pojavio. Ono što ga je učinilo velikim putnikom jest njegova želja i odsutnost straha od nepoznatoga te široki obzori, slobodoumlje i prihvaćanje drugoga i drukčijega.

1937. – Najčitaniji turski list *Gumhuriyet* donosi u svojoj rubrici „Kronika događaja“ sliku Mate Šimunovića popraćenu ovim riječima: Kroz Istanbul proputovao je čovjek, koji je prešao čitavu Južnu i Sjevernu Ameriku, sjevernu Afriku i mnoge europske države. Jugoslaven Šimunović putuje u Aziju. Svjetski putnik govorit će sutra o svojim doživljajima u posebnoj emisiji Radio Istanbula. Iz Turske je naš putnik lualica preko Male Azije nastavio put u Siriju, Palestinu, Irak, Saudijsku Arabiju, Iran, Afganistan i 1937. stigao u Indiju. U tim zemljama posjetio je mnoge njihove starine (Babilon, spiralni toranj u Samari, muslimanska sveta mjesta).⁵

Šimunović završava svoje putovanje obilaskom Palestine i Egipta te se konačno vraća u Jugoslaviju. Novac i materijalno nikada mu nisu bili pretjerano bitni. Živio je od sitnih prodaja te od pomoći dobrih ljudi koje je susretao na svojim putovanjima.

U Palestinu sam stigao 1947. godine kad su se ondje borili židovi i engleska kolonijalna vojska. Iako je strancima bio zabranjen dolazak, ipak sam uspio dobiti vizu u britanskom konzulatu u Transjordaniji kako bih mogao posjetiti

⁴ *Ja, Mate Svjetski*, str. 11.

⁵ Isto, str. 39.

Svetu Zemlju. U Palestini sam se zadržao čitavih mjesec dana. Bio sam u Jeruzalemu, na Kalvariji, na Maslinskoj gori, u Betlehemu, na Mrtvom moru, u Nazaretu i drugim mjestima. Izdržavao sam se predavanjima i prodajom fotografija na kojima smo bili moj pas i ja i drugih snimki s putovanja. Živio sam i od pomoći što sam je dobivao od ljudi koji su mi se potpisali u knjigu, a pomagali su mi i mnogi naši iseljenici.⁶

2. Pikarski elementi u djelu *Ja, Mate Svjetski*

Lik pikara predstavlja varalicu i lopužu, ali označava i osobu koja je inteligentna i vrlo snalažljiva. Zapravo je vrlo simpatičan jer predstavlja snalažljiva čovjeka iz puka koji je bez ikakvih prava u društvu te se probija kroz klasno društvo kako najbolje zna boreći se za vlastitu egzistenciju. Taj položaj autsajdera, nekoga tko ne pripada sustavu, trajno će zadržati likovi pikara. Pikarski roman uvijek ima oblik uokvirene pripovijesti u kojoj odrasli narator priča događaje iz vlastita života. Naslovi romana upućuju na takav tip pripovijedanja – ime pikara uglavnom stoji u samu naslovu. Narator priča priču kronološki, onako kako se događalo. Kao i u autentičnoj autobiografiji, namjera je da čitatelj počne vjerovati naratoru. Svi elementi pikarskoga romana prikazani su kroz jedno gledište – gledište pikara, naratora djela. Što god da se događa u djelu, narator je izravno uključen u to, on je aktivni sudionik priče, nikada nije pasivni promatrač. Pikarski se roman zadovoljava jednostavnim linearnim pripovijedanjem, nizanjem uzbudljivih epizoda koje povezuje samo glavni lik. Lutajući od mjesta do mjesta, pikaro upoznaje različite ljude i kulture te autor može dati detaljan pregled običaja, kao i društvene strukture i morala. Fortuna upravlja cjelokupnim zbivanjem u pikarskome romanu. Ona vrti kolo sreće i nalaže kada će se zaustaviti. Pikarski se roman temelji na sukobu između pojedinca i sredine u koju se ne uklapa. Njegov život izgleda kao beskonačno lutanje bez kraja. Njegov je život stalna borba za preživljavanje u materijalističkom, korumpiranom društvu. Za borbu je opremljen raznim vrstama oružja, a glavna su inteligencija, domišljatost, sposobnost brza oporavka, fleksibilnost i prilagodljivost. Pikaro je i dobar promatrač, kao i dobar psiholog i poznavatelj mentaliteta ljudi koje susreće. Nije socijalni reformator, tek nastoji opstati, održati se na površini. Osamljen je u svijetu u kojem živi, odsječen od temelja kao što su obitelj, prijatelji ili pak novac. Prisiljen je na život usamljenika.

Prvi pikarski roman bio je *Lazarillo de Tormes*, nepoznata autora, objavljen u Španjolskoj 1554. Nakon procvata pikarskoga romana u francuskoj i engleskoj

⁶ Isto, str. 232.

književnosti 18. st., renesansa žanra, a naglasak je na njemačkoj i američkoj književnosti, nastupa u 20. st. Pikarski roman doživljava veće transformacije, ali zadržani su neki primarni elementi španjolskoga prototipa kao što su pseudoautobiografska perspektiva, linearna kompozicija, epizodičnost te nejednakost između individue i društva u cjelini. No, moderni pikaro, pikaro 20. st., usredotočen je na zadržavanje osobne slobode koju štiti od birokracije suvremenoga svijeta. Pikarsko će se vratiti u vrijeme ironije i razočaranja. U 20. stoljeću životni će put prevaranta iznova otkriti svijest o civilizaciji kao o tlačenju.

Taj stil moderne pikaresknosti zapravo je dominirajući poslijeratni stil kojim se izražava volja pojedinca, razočaranog u svijet pun laži, koji je pronašao mir u prosječnosti, a komfor u grubosti. Rađa se roman lualice, pustolova, nevjerojatne, ali istinite pustovine, sarkazmi individue u jednom kaotičnom svijetu. Odlika suvremenih pikarskih romana je povezivanje dviju suprotnih karakteristika u formiranju tematske strukture svojih djela: s jedne je strane to poticaj mobilnosti, potreba za istraživanjem svijeta, za aktivnim sudjelovanjem, a s druge se strane javlja izražena sklonost prema preispitivanju odnosa između svijeta kakav jest i svijeta unutar pikara. I u hrvatskoj se književnosti 20. stoljeća javlja pikarski roman. Najbolji predstavnici žanra su pikarski romani Ive Brešana *Ptice nebeske* i *Ispovijedi nekarakternog čovjeka*.

Djelo *Ja, Mate Svjetski* ima oblik uokvirene pripovijesti u kojoj odrasli narator kronološki priča događaje iz vlastitoga života. Djelo ima linearnu kompoziciju i svi događaji u djelu predstavljeni su iz gledišta naratora koji je aktivni sudionik svih zbivanja. Pikarski elementi vidljivi su u samu liku Mate Šimunovića. Naime, Mate na putovanje s vjernim psom Globusom kreće iz bivše Jugoslavije. Čovjek koji je obišao Aziju, Sjevernu Ameriku, Palestinu, Egipat i dio Europe i na kraju se vratio u Jugoslaviju, zapravo pokazuje da je čovjek koji nema stabilnu vezu s obitelji. Svjesno bira autsajdersku poziciju. Mate kao putnik pravi je primjer suvremenoga pikara koji gleda svijet iz pozicije autsajdera, čovjeka kojega nisu shvaćali njegovi sumještani, a naposljetku ni država kojoj je pripadao. Snalažljivi Mate na svome je putu oko svijeta sa svojim psom preživio sve nedaće, nerijetko opasne po život. Pikaro nije tu kako bi mijenjao svijet, već da ga sagleda iz svoje perspektive i podastre svoje viđenje svijeta iz pozicije trećega. Mate Šimunović u putničkim je zapisima pružio svoje viđenje svijeta i kultura koje je susretao, kao i vladajuće vlasti u tadašnjoj Jugoslaviji koja je, čitajući između redaka, bila jako zatvorena struktura koja nije ni dopuštala ni prihvaćala pojedince koji iskaču iz okvira režima.

Mate nije socijalni reformator, ali pokazuje poštovanje prema drugom i drukčijem, prema kulturama i tradiciji drukčijoj od one iz koje je potekao. Stoga je i u najudaljenijim krajevima svijeta bio prihvaćen.

Ja i mlada Filipinka proveli smo zajedno tri dana i mnogo čavrljali. Bila je vrlo zabavna, šaljiva i vragolasta, bez obzira na to je li bila riječ o politici, znanosti, trgovini ili ljubavi. Znala je čitav sat pričati i o ozbiljnim stvarima. Nastojala mi je ugoditi hranom, čistoćom, ponašanjem. Svakog jutra i poslije svakog jela donosila mi je vodu, ručnik i kalodont da se umijem i operem zube. Kad bismo slušali radio, pitala bi me zanimaju li me vijesti, glazba, sport ili humor. Svakog jutra na stolu me čekao uredno serviran doručak. Otvoreno mi je govorila što osjeća i što je tišti: „Još dosad nisam vidjela ni jednog bijelca koji poštuje našu rasu kao vi. Voljela bih da kod nas na Filipinima ostanete zauvijek i da se oženite kojom našom dobrom Filipinkom, jer bismo se možda i još koji put vidjeli i ovako lijepo porazgovarali.“⁷

Najveći dio Drugoga svjetskoga rata Mate je proveo u Šangaju. Iz pozicije autsajdera promatra najveća zla koja čovjek može učiniti drugomu čovjeku.

U jesen 1944. nekolicina američkih zračnih tvrđava B-29 doletjela je u zoru nad Šangaj i bombardirala ga. Iz ulice u međunarodnoj koncesiji promatrao sam taj jezoviti prizor. Bombardiranje je trajalo više od tri sata. Nedugo nakon toga na šangajskim ulicama pojavilo se tisuće Židova s dugim bradama, odjeveni u smokinge i frakove. Bježeći pred Hitlerom što dalje, stigli su u Japan, a Japanci su im dopustili da žive u Šangaju.⁸

U tom se dijelu osvrće i na položaj žene u društvu koje se raspada pod vihorom rata. Opisuje procvat prostitucije, lopovluka, ovisnost o drogama, što sve razotkriva naličje ratnih zbivanja.

Najagilnije su bile prostitutke, lopovi i trgovci opojnim drogama. Jedna mlada i vrlo zgodna žena, koja se udala za ruskog emigranta i s njim imala djevojčicu (majka joj je bila Njemica, a otac njemački židov), prve večeri kad su u Šangaj došli američki vojnici bila je ondje gdje su se najviše okupljali. Kad sam je upitao kamo ide, odgovorila mi je bez sustezanja i srama: „Idem prodati svoje tijelo Amerikancima, zašto ne bih kad mi se pružila ovako dobra prilika da zaradim.“ Prigovorio sam joj da je ružno da je na to spala, da to ne mora raditi jer joj je muž zaposlen i od njegove se zarade mogu uzdržavati, a ona je nastavila: „Ono što moj muž zaradi nije nam dosta. Njegova stražarska plaća je vrlo mala. Od nje nas troje ne možemo živjeti pa sam primorana ovo činiti ako hoću da ne budemo gladni, a drugo ja ne namjeravam ovdje ostati pa sam

⁷ Isto, str. 133.

⁸ Isto, str. 216-217.

odlučila ovako zaraditi koju stotinu dolara da nam se nađe kad krenemo na put. Meni je potreban novac i moram ga zaraditi pod svaku cijenu.“⁹

Na otoku Borneu Mate je doživio tragediju, otrovali su mu psa. Vjerni Globus Šimunovića je pratio 11 godina i nekoliko puta mu spasio život. Jedini trenutak u romanu kada je Mate klonuo duhom je nakon njegova uginuća. To je bilo jedino biće kojemu je bezuvjetno vjerovao.

Globus je bio moj jedini prijatelj, vjerno me pratio punih 11 godina diljem svijeta. Nekoliko puta spasio mi je život od zmijske otrovnice, lopova i razmajora, od divljaka po prašumama i pustinjama. Zvijeri bi me bile davno pojele da mi nije bilo njega. Noću, kad sam spavao po zabačenim krajevima, vjerno me čuvao. Kad smo putovali kroz prašume i pustinje, uvijek je išao naprijed, otkrivao svaku zasjedu i tjerao napadače. U Španjolskoj, da mi nije bilo njega, Cigani bi me ubili i oduzeli mi sve što sam imao. U Indiji me u jednom prenoćištu obranio od opasnih kradljivaca, a u Indoneziji od morskih razmajora. Na stotinama mjesta sačuvao mi je život. Sad, kad sam ga izgubio, nema me tko čuvati i braniti. Nemam se s kim zabavljati, razgovarati, komu izjadati i na koga izvikati. Možda će slična sudbina i mene snaći. Odmah sam zaplovio niz onaj mutni i široki zaljev. Što sam se više udaljavao bio sam tužniji.¹⁰

3. Elementi autobiografije u djelu *Ja, Mate Svjetski*

Kada se govori o autobiografiji, Mirna Velčić navodi da se uglavnom misli na diskurs u kojem govornici/pisci proizvode verzije o sebi i drugima pitajući se o smislu svoga života i o svijetu u kojem žive. Autobiografije pogađaju drukčije od drugih pripovjednih oblika jer se u njima skidaju maske, ali i navlače nova lica i trenutak kada će se ponovno spoznati razgolićeni obraz.¹¹

Romaneska autobiografija česta je u književnoj produkciji novije hrvatske književnosti. Iako se, teorijski netočno određena i pozicionirana, najčešće doživljavala kao proizvod estetskoga o čemu svjedoče i adjektivizirani nazivi koji su se za nju rabili (autobiografski roman, autobiografski model, autobiografska podloga i sl.). Autobiografija je svojom subjektivnom impostacijom, raspletenom fabulom i žanrovskom otvorenošću postala mjerodavan model moderne proze, respektabilan nositelj hrvatskoga moderniteta. Stoga, sukladno europskom modernitetu u cjelini, tehnologija

⁹ Isto, str. 224.

¹⁰ Isto, str. 95-96.

¹¹ Usp. Mirna Velčić, *Otisak priče (intertekstualno proučavanje autobiografije)*, A. C., Zagreb, 1991., str. 7.

modernoga romana u nacionalnoj književnosti mnogo duguje različitim oblicima autobiografije. Zakonitosti autobiografskoga žanra već u zadnjim desetljećima 19. stoljeća počinju usmjeravati literarni diskurs. Poput životopisa i romaneskni oblik nudi otvorenu diskurzivnu dramatiku koja u narativnu nomenklaturu može uključiti mnoge životne djelatnosti.¹²

Djelo *Ja, Mate Svjetski* osim pikarskih i putopisnih elemenata posjeduje, dakako, i autobiografske elemente. U samu uvodu Mate piše:

Rodio sam se u Stiljima, selu kod Vrgorca, u siromašnoj obitelji, u krševitoj Dalmatinskoj zagori, gdje iz kamena rastu žilava drenovina i ljekovito mirisavo bilje kadulja i vrijesak. Dok sam išao u osnovnu školu, živio sam s roditeljima i čuvao stoku. Od 14. godine počeo sam trgovati sitnicama s rođakinjom koja je držala gostionicu u našem selu. S njom samo išao po sajmovima u okolici i bližim mjestima Bosne i Hercegovine, a za vrijeme rata, 1916., kad je vladala velika glad, čak smo u Sloveniji tražili hranu za svoje selo. Kad se raspala Austro-Ugarska, otišao sam u službu financijske kontrole u Jelsu, na otok Hvar, odakle sam poslije otišao u inženjersku podoficirsku školu u Maribor. Kad sam završio dvogodišnju vojnu školu, poslan sam kao podoficir u telegrafsku četu u Karlovac. Nakon izvjesnog vremena prebacili su me u artiljersku školu u Sarajevo, a nakon dvije godine premjestili u kancelariju štaba inženjerije iste armije u Sarajevu. Odande sam otišao u Skopje, u kancelariju štaba armije, u inženjersko odjeljenje, gdje sam ostao sve dok nakon šest godina službe nisam otišao iz vojske. U Sarajevu i Skopju četiri sam godine pohađao večernju i dopisnu gimnaziju Miljenka Vidovića i bio učlanjen u njegov prosvjetno-etički pokret protiv nemoralna i zaostalosti.¹³

U nastavku svaka stranica u djelu potvrđuje oblik autobiografije. Naslovi poput „Moja Noina arka“, „Kod našeg bogataša – kralja naranača“, „Napadnut od pijanih ljudi“ navode na činjenicu da je riječ o autobiografskim zapisima pojedinca o svome putovanju, kao i o biografskim podacima rođenja i života. Intimno kazivanje vidljivo je i u uvodu kada pisac nudi svoj život i društvene prilike na dlanu, kao i stanje u obitelji, siromaštvo i beznađe u kojem se nalazio prilikom odrastanja. Kroz cijelo djelo provlači se autobiografsko *ja*. Ta je crta vidljiva u svakoj rečenici, u opisima, putovanju, pa čak i u naslovu djela.

Mate Šimunović piše o svojim osjećajima, zdravlju, emocionalnim stanjima nakon smrti psa. Ponudio je sebe u djelu. Ono što je zanimljivo jest da je pisanjem o putovanjima zapravo pisao o svome životu u kojem je putovanje zauzimalo prvo

¹² Isto, str. 269-270.

¹³ *Ja, Mate Svjetski*, str. 11.

mjesto. Njemu se u potpunosti posvetio i njemu je pružio sebe cijeloga. Baš kao što pisac daje sebe u svoje djelo, tako je i Mate Šimunović sebe cijeloga dao u putovanje.

Pred sam kraj romana rasplet jasno sugerira na potpun preokret iz aktivnoga i pustolovnoga života globtrotera u sasvim miran i povučen život čovjeka iz malena mjesta pored Vrgorca. Mate pada u anonimnost i vrijeme provodi sređujući svoje putne bilješke.

Od povratka kući nisam više nikud odlazio iz Jugoslavije. Živio sam blizu svog rodnog sela u Vrgorcu, gdje raste mnogo drveća, lovora te mirisavih ruža kojima se kite naše lijepe djevojke. Tu se odmaram i u posljednje vrijeme počeo sam opisivati svoje putovanje. Kad budem gotov, objavit ću jednu do dvije knjige o svom dvadesetogodišnjem putovanju. Svakog dana nekoliko sati pišem o svom globtrotterskom krstarenju. Navečer odem u šahovski klub ili u neki lokalčić pa, nakon što pročitam dnevnu štampu, odigram koju partiju šaha ili zakartam preferans, briškulu, trešet u ili trijumf s prijateljima. Ovo je u kratkim crtama putopis najvećeg lualice na svijetu, o putovanjima kopnom, morima i oceanima, kakva dosad svijet nije upamtio.¹⁴

Zaključno

Djelo *Ja, Mate Svjetski* reprezentativni je primjer fluidnosti žanrova u književnosti. Mate Šimunović je suvremeni pikaro, putnik lualica današnjega vremena. Autsajder koji je uspio sačuvati svoju nutrinu i duh netaknut usprkos neshvaćenosti i pritiscima društva u kojem je živio. Čovjek koji je lualaštvo isticao kao životno uvjerenje jer je svrhu i smisao našao u ljepoti putovanja, u putovanju koje je postalo samo sebi svrhom. Proživjevši u dvadeset godina više nego većina ljudi, mirnu je luku našao u svome Vrgorcu i ostao zapamćen kao prvi čovjek u Hrvata koji se usudio posjetiti zemlje svijeta za koje Hrvati nisu ni znali, a kamoli ikada u njih otputovali.

Mate Šimunović bio je i vrlo nadaren putopisac, čiji su putnički zapisi, na sreću, ostali sačuvani.

Mate Šimunović jedan je od rijetkih koji se, nakon gotovo dva desetljeća izbjivanja iz Hrvatske, vratio u rodni kraj. Rodbina i prijatelji bili su radosni što im se Mate vratio iz svijeta, pogotovo što je došao lijepo odjeven i naočit. Ali malo mjesto Vrgorac nije posve razumjelo zašto se Mate nije novčano obogatio. Donio je samo torbu s velikom knjižurinom i putni kovčeg prepun fotografija i negativa koje je po svijetu snimio. Malo je tko u to vrijeme mogao znati da je Mate Šimunović – Svjetski donio veće bogatstvo negoli svi njegovi prethod-

¹⁴ Isto, str. 232-233.

nici-povratnici iz bijeloga svijeta. Donio je fascinantnu zbirku priča o svom pionirskom pothvatu. Te su priče spomenik možda i najvećem, ne samo hrvatskom nego i svjetskom, globtroteru. Pogotovo ako se uzme u obzir da je naš junak u svom devetnaestogodišnjem putovanju pješice, na konju, biciklom i malom jedrilicom prešao 360000 kilometara posve sam, bez logistike kakvu danas poznajemo. Zato se danas, svi mi koji se nazivamo svjetskim putnicima, moramo pokloniti Mati Svjetskome, najvećem od svih globtrotera, pravom pustolovu, koji je do jučer bio nepravедno zaboravljen.¹⁵

Šimunović je ostavio vrijedan materijal hrvatskoj putopisnoj književnosti, a ni malo manje vrijedan materijal za autobiografsko proučavanje. Osim toga u Šimunovićevim se zapisima mogu prepoznati elementi pikarskoga romana, žanra koji je pripadao tradicionalnim formama 16. stoljeća, ali je ponovno obnovljen u književnosti 20. st., kako u svjetskoj tako i u hrvatskoj književnosti.

Mate Svjetski istinski je kozmopolit koji dokazuje da granice zapravo postoje samo u glavama ljudi.

I, MATE SVJETSKI – AUTOBIOGRAPHICAL RECORDS OF THE FIRST CROATIAN WORLD TRAVELER

Abstract

The world traveler Mate Šimunović (1900 - 1969), known as Mate Svjetski, and his dog Globus travelled on foot, by bicycle and by a small sailboat for 36 0000 kilometers. They travelled for 19 years, from 1928 to 1947. They visited 70 countries, thousands of islands in the Indian and Pacific Ocean where Mate met natives who lived in isolation. Everything is documented in his travel book that was signed by many statesmen and famous persons (eg. the poet Tagore, Hoover, the president of the USA) and in 26 diaries. During this epic journey he made several hundreds of photos. His rich travel legacy was collected and published in 2013 by Stipe Božić and Drago Glamuzina in a book titled I, Mate Svjetski.

This book is an example of literary genre fluidity. It combines the elements of travels, autobiography and picaresque. Mate Šimunović is modern picaro, contemporary wanderer. He is an outsider who managed to preserve his inner self and the spirit despite the fact that he was misunderstood. The wandering was the focus of his life and the sense of life he found in the beauty of travel.

Keywords: *I, Mate Svjetski; travels; autobiography; picaresque elements.*

---

¹⁵ Isto, str. 9-10.